

Intrapsychické pojetí obranných mechanismů přispívá k porozumění lidskému chování a prožívání. Objasní rozštěpený černobílý svět u člověka s křehkým egem či poruchou osobnosti a obhájí nevědomý „sebeklam“ všedního dne, díky němuž se vesměs nezabýváme myšlenkou na něco tak reálného, jako že nás každou chvíli může cokoli z okolí lhostejně zahubit. Obecně lze obranné mechanismy považovat za způsob, jakým si organismus přiměřeně ke svým možnostem dávkuje bolest.²¹⁴

Obranné mechanismy se nadále zkoumají. Výzkumné výsledky „svědčí o přítomnosti obranných postojů a operací v mysli, ale ne vždy ve shodě s psychoanalytickými teoriemi“²¹⁵. Zájem se zaměřuje na **kolektivní obrany**, na „sociální obranné systémy“ institucí, které své členy chrání před úzkostí, a v krajní podobě (zvrtnou-li se do rigidních obranných formací) je zbavují svobody.²¹⁶

Ochrana jedincovy sebeúcty se zkoumá též v evolučním kontextu. **Sebeúcta** – ve smyslu rozpoznání vlastní síly a postavení v porovnání s ostatními – fylogeneticky odpovídá schopnosti **udržet si vlastní zdroje**. Chce-li se zvíře v situaci znemožněného úniku vyhnout ohrožení, volí často strategii odpojení²¹⁷ (odvrátí hlavu, pohled, zavře oči). K tomuto chování se přirovnávají některé obranné mechanismy ega, neboť mají stejnou funkci – zamezit vstupu bolestného emočního obsahu do vědomí.²¹⁸

Ochrana ega se propojuje s tématy **hranic a vlastnictví**.

12.8 Dynamické porozumění člověku v dané situaci: vývojové souřadnice, potřeby, hodnoty, síly, zdroje, strategie zvládnání (coping) a souřadnice bio-psycho-sociálně-spirituální

Pohlaví a věk, tedy vývojové úkoly, krize a souvislosti života muže a ženy, tvoří základní souřadnice pro porozumění člověku obecně. Chceme-li rozumět konkrétnímu muži a konkrétní ženě v konkrétní životní situaci, odhadujeme a zjišťujeme jeho/její potřeby, hodnoty, síly, zdroje a strategie zvládnání (ohrožující) zátěže. Dostáváme se tím na úroveň jedincových **charakteristických adaptací** – motivačních, sociálně-kognitivních a vývojových,²¹⁹ které se projevují v souvislostech jeho životní cesty v daném čase, místě a/nebo sociální roli.

214 Ketolová (2006).

215 Mahler (2009, s. 194); viz též podkap. 12.2.1.

216 Tamtéž.

217 Z angl. *cut-off*.

218 Viz Kaščíková (2007, s. 96 a 97). Zmiňuje též evolučněbiologickou domněnku, že strategií odpojení v situaci znemožněného úniku může být u lidí depresivní chování.

219 McAdams a Palsová (2006).

Jde o **porozumění dynamické** (situační), nikoli statické.²²⁰ Máme před sebou člověka, který se chová předvídatelně do té míry, do jaké rozumíme jeho aktuální situaci a jeho cílům v ní, tedy v tu chvíli aktivovanému **motivačnímu či akčnímu systému** (včetně jeho zkušeností). Potřeby v dané situaci můžeme předpokládat, avšak bez porozumění tomu, jak jsou vpleteny do hodnot (ctností, sil atd.), jsme vždy znovu překvapováni: Pro někoho např. bude důležitější ohrozit svůj život než žít s vinou, že nepomohl. (Koneckonců i Maslowova hierarchie potřeb informuje především o tom, že její tvůrce si vážil seberealizace.)

Dynamické porozumění druhému vychází z vyprávění a vnímání včetně objevení souvislostí, nikoli z „odběru anamnézy“ či užití testové baterie. Vyvádí psychologa z pracovny do terénu a uvádí ho do vztahu partnerství.

Jsme lidé v akci²²¹; v dennodenních změnách a nárocích života sledujeme své **cíle** způsobem odpovídajícím našim **hodnotám**. V **sociálně-ekologických souvislostech** našich životů klademe sobě i svým protějškům otázky, o nichž McAdams s Palsovou (2006) tvrdí, že zajímají všechny pomáhající včetně psychologů a poradců: Co chce/me? Čeho si váží/me? Jak si opatřuje/me to, co chce/me, a jak se vyhýbá/me tomu, čeho se obává/me? Jak přemýšlí/me o problémech, kterým čelí/me, a jak je zvládá/me? Za čím v životě jde/me? Jaké psychosociální úkoly má/me před sebou v současné životní fázi?

12.8.1 Vývojové otázky a vývojové souřadnice: od stadií k cestě

Znalosti o (psychosexuálním, morálním atd.) vývoji jedince bývají považovány za specifický přínos psychologie vědám o člověku. Klinická psychologie se pokouší porozumět vývojové cestě nemocného člověka, příp. hledat souvislosti, v nichž se jeho vývoj odchýlil od běžného nebo jím samým chtěného.

Vývojové stupínky v průběhu života

Psychologie se tradičně zabývala utvářecími roky dětství. Leckteré **osobnostní charakteristiky** však dosahují vývojového vrcholu v pozdějších obdobích života.²²²

Pojetí celoživotního vývoje představili ve svých pracích zhruba ve stejné době (byť každý z jiné perspektivy) dva muži zabývající se vývojem dětí a dospívajících. Americký pedagog Robert James Havighurst (1900–1991) popsal ve čtyřicátých

220 Statické porozumění člověku („on nějaký je, lotr / hrdina / hodný člověk, a takový byl a bude“) se lépe učí a snáze ho chápeme („máme se čeho chytit“); pravděpodobně odpovídá potřebě srozumitelného a předvídatelného světa.

221 Viz Mrkvička (1971).

222 Millová v: Blatný a kol. (2010).